

Vydává federální ministerstvo financí ve spolupráci se Státní bankou československou

© SNTL — nakladatelství technické literatury, n. p., Spálená 51, Praha 1

Adresa redakce:

Krakovská 8, 113 02 Praha 1, Nové Město

Telefon: 26 43 51—8

meziměstské hovory: 26 43 07

Vedoucí redaktor:

Ing. Ivan Kočárník, CSc.

OBSAH

Ing. V. KLAUS, CSc.: Problémy přechodu k tržní ekonomice 505

Ceny

Ing. J. OLŠOVSKÝ: Problematika využití zahraničních hodnotových kritérií při tvorbě tuzemských cen 510

Ing. A. NEUSTADT, CSc.: Problém propojení světových cen s vnitřními a kontraktními cenami vzájemného obchodu zemí RVHP 522

Ekonomická reforma

Ing. M. BLATNÝ: Odpisová politika v přípravě ekonomické reformy 530

Finance a úvěr v zahraničí

Ing. K. KNĚZ — Ing. V. VÁLEK, CSc.: Vytvoření měnové, hospodářské a sociální unie mezi SRN a NDR 540

Ing. I. KLAČANSKÝ: Trh pracovních sil a jeho ovlivňování v Maďarsku 559

Ing. M. KOŠTEL, CSc.: Základní cíle, opatření a východiska jugoslávské ekonomické reformy 567

Recenze

Ing. A. BULÍŘ: Teorie veřejné volby (D. C. Mueller) 573

REDAKČNÍ RADA: ing. Belo Bosák, CSc., ing. Aleš Bulíř, ing. Václav Formánek, ing. Miroslav Hrnčíř, DrSc., ing. Tomáš Ježek, CSc., ing. Milan Jurčeka, CSc., ing. Miroslav Kerouš, ing. Jaroslav Klapal, ing. Ivan Kočárník, CSc., ing. Jozef Kučerák, CSc., ing. Vratislav Kulhánek, ing. Kamil Mikulič, CSc., prom. mat. Vladimír Rudlovčák, CSc., ing. Ivan Svitek, ing. Stanislav Šourek, prof. ing. Miroslav Tuček, CSc., ing. Vladimír Valach, ing. Anton Vavro, CSc., ing. Jan Velek, doc. ing. Karol Vlachynský, CSc., ing. Jan Vrba, ing. Jaromír Zahradník

Издает Федеральное министерство финансов, в сотрудничестве с Государственным банком Чехословакии

© SNTL — издательство технической литературы, н. п., Спалена № 51, Чехословакия

Редакция: Краковска 8, 113 02 Прага 1, ЧСФР

Телефон: 26 43 51

Главный редактор: Иван Кочарник

СОДЕРЖАНИЕ

В. КЛАУС: Проблемы перехода к рыночной экономике 505

Цены

И. ОЛШОВСКИ: Problematika использования внешних стоимостных критериев в образовании внутренних цен 510

А. НЕЙШТАДТ: Проблема увязки мировых цен с внутренними и контрактными ценами во взаимной торговле стран-членов СЭВ 522

Экономическая реформа

М. БЛАТНЫ: Амортизационная политика в экономической реформе 530

Финансы и кредит за рубежом

К. КНЕЗ — В. ВАЛЕК: Создание валютного, экономического и социального союза между ФРГ и ГДР 540

И. КЛАЧАНСКИ: Рынок рабочей силы и воздействие на него в Венгрии 559

М. КОШТЕЛ: Основные цели, мероприятия и исходные точки югославской экономической реформы 567

Рецензия

А. БУЛИРЖ: Теория общественного выбора (Ф. Ц. Мюллер) 573

finance a úvěr v zahraničí

DT: 339.738 (430.1:430.2)

Vytvoření měnové, hospodářské a sociální unie mezi SRN a NDR¹⁾

Ing. Karel KNĚZ – Ing. Vratislav VÁLEK, CSc.

18. května 1990 byla v Bonnu ministry financí SRN Theodorem Weigelem a NDR Walterem Rombergem podepsána státní smlouva o vytvoření měnové, hospodářské a sociální unie mezi oběma německými státy. Smlouva vstoupila v platnost 1. července 1990 po nezbytném ratifikačním procesu. Zatímco v průběhu roku 1989 se ekonomická teorie i praxe zaměřovala na problematiku hospodářské spolupráce dvou státních útvarů s rozdílným ekonomickým systémem a náležejících do rozdílných ekonomických seskupení, konec roku 1989 a zejména rok 1990 (březnové volby v NDR) znamenaly diametrální změnu. Občané obou německých států a v SRN pak zejména politici se chopili jedinečné historické příležitosti, která vznikla po rozpadu totalitní moci, a přistoupili k likvidaci rozdělení Německa a k vytváření jednotného státu.

Přitom je zřejmé, že nejde o spojení rovnoprávných subjektů, nýbrž o začlenění NDR do společenského a hospodářského systému SRN, a to bez jakýchkoliv výjimek. Ekonomický systém NDR se de facto beze zbytku ruší a přejímají se hospodářské i politické struktury SRN včetně hospodářského zákonodárství. Při zpracování tohoto příspěvku jsme se zaměřili na charakteristiku základních přístupů, úvah a východisek tohoto procesu, který svým způsobem nemá v moderním hospodářství obdoby. Řada poznatků může být velmi aktuálních pro současný náš přechod na tržní hospodářství na základě realizace radikální ekonomické reformy. Týká se to zejména problematiky vytvoření měnové unie a s tím spojených protiinflačních opatření. Poučnou může být i příprava tohoto procesu, diskuse o optimálním sledu jednotlivých opatření a o jejich časovém skloubení.

Výchozí stav

V této části uvádíme několik údajů o NDR, které budou potřebné pro pochopení dalších souvislostí. Nejde tedy o ucelený obraz stavu a vývoje hospodářství.

NDR má cca 16,6 mil. obyvatel, z toho 8,5 mil. zaměstnaných osob.

Stejně tak jako ostatní země, zasáhla národní hospodářství NDR citelně ropná krize, zvláště po té, kdy SSSR redukoval dodávky ropy. Podmínky se

(1) Článek byl zpracován a odevzdán do redakce koncem května 1990. V mezidobí do uveřejnění došlo 3. 10. 1990 ke sjednocení Německa a k zániku NDR.

zhoršily natolik, že bylo nutné přistoupit k některým korekcím výchozích pozic. Byla zpomalena výstavba petrochemie, energetika se musela vrátit k uhelným zdrojům, znovu se obnovila zastaralá kolejová doprava a přistoupilo se k elektrifikaci železnic. To vše negativně ovlivnilo hospodářský růst — modernizace průmyslu zaostala a z politických důvodů byla zachována a ještě posílena cenová intervence potravin, městské dopravy, otopu, elektřiny ap.

Narůstání disparit a rozporů si v roce 1968 vynutilo vyhlášení ekonomické reformy; ta se však soustředila pouze na korekce fungování dosavadního systému, který ve své podstatě zůstal beze změny. Státní plán zůstal základem řízení a demokratický centralismus způsobem zajišťování vedoucí úlohy komunistické strany.

Z řady opatření, která byla označována za „hluboká a zásadní“, v podstatě však představovala chybné a zcestné projevy totalitní moci, uvedme:

— oddělení živočišné a rostlinné výroby v zemědělství, zřízení zemědělských velkopodniků v rostlinné výrobě o výměře 4 500 ha užitné plochy a koncentraci živočišné výroby do 3 300 podniků. V roce 1981 byla chybnost tohoto postupu přiznána a obě části se opět spojily. Tím došlo k ještě větší koncentraci;

— v roce 1979 byly zřízeny kombináty, které měly vytvářet pilíř socialistické průmyslové výroby a které měly být vybavovány postupně větší samostatností;

— od roku 1988 byly zřizovány u kombinátů investiční fondy, jež jsou dotovány z částí odpisů a čistého zisku;

— některé kombináty ověřují užití části devizových příjmů k dovozům;

— na kombináty jsou přenášena omezení pravomocí v zahraničňoobchodní činnosti při zachování monopolu státu k zahraničnímu obchodu;

— část investic je vyjmuta z pravomocí SPK a svěřena kombinátům;

— byly zestátněny malé a střední řemeslnické podniky. Počet kombinátů se ustálil na 220 s průměrně 16 místně odloučenými jednotkami. Velikost kombinátů ukazuje průměrný počet pracovníků 14 200, největší je se 70 000 pracovníky.

Výsledný efekt všech reformních opatření se však nedostavil. I když NDR vykazovala růst národního důchodu neustále na úrovni 4 % a předstihovala tak všechny socialistické státy, životní úroveň obyvatelstva stagnovala a hospodářské obtíže se zvětšovaly — i přes významnou pomoc, kterou poskytovala SRN přes různé kanály, a přes přístup k EHS prostřednictvím vnitroněmeckého obchodu.

Fenomén tzv. vnitroněmeckého obchodu nelze v souvislosti s charakteristikou výchozích podmínek NDR pominout. Zvláštní statut vnitroněmeckého obchodu je právně založen na „Protokolu o vnitroněmeckém obchodu ke smlouvě o EHS“ a Římských dohodách. Podle těchto dokumentů se považuje obchod SRN s NDR za vnitřní obchod (nikoliv tedy dovoz nebo vývoz do nebo z tzv. třetích zemí) a nepodléhá clům EHS. Kromě toho platí pro tento obchod zvláštní (nižší) sazby daně z obratu, které zvýhodňují západoněmeckého dovozce a vývozce. (Podle ustanovení právního předpisu z 18. 7. 1984 se zatěžuje dovoz z NDR místo normální sazbou daně 14 % pouze 6 % a místo příslušné snížené sazby 7 % pouze 3 %.) Ve věci tohoto vnitroněmeckého obchodu vznikaly v uplynulých letech často neshody mezi partnery EHS. Západoněmečtí obchodníci při těchto výhodách často exportovali dovezené východoněmecké zboží do partnerských států za výhodnějších podmínek, než byl přímý dovoz těchto zemí z NDR. Kromě toho NDR měla takto neformální přístup na trh EHS, aniž by musela překonávat celní bariéry, což je ve srovnání s námi velmi významná ekonomická výhoda. Celý problém sjednocením Německa padá, protože území i hospodářství NDR se stanou součástí EHS.

Obchod mezi německými státy se finančně vypořádával v tzv. zúčtovacích jednotkách, přičemž tato jednotka se rovnala 1 DEM. NDR měla dále právo až do částky 800 mil. zúčtovacích jednotek čerpat bezúročný úvěr na krytí pasívního salda obchodní bilance s SRN. NDR však tuto možnost nevyužívala a celý vnitroněmecký obchod udržovala na relativně nízké, vyrovnané úrovni. Je to vysvětlitelné tím, že se v podstatě nejednalo o obchodní styky rovnocenných, průmyslově vyspělých partnerů. NDR stála vždy v pozici „chudšího příbuzného“, který si kryl tímto způsobem potřeby základních surovin a polotovarů (železo, ocel, metalurgické polotovary, černé uhlí apod.), zatímco stroje a strojní zařízení se snažila uspokojovat z vlastní produkce. Výsledkem bylo zastávání a zastarávání výrobního potenciálu. Zastaralý výrobní potenciál si od poloviny 80. let vyžádal podstatné oživení obchodu; investiční dodávky z SRN znamenaly tak značné přírůstky: 42,5 % v r. 1986, 27,3 % v r. 1987 a v r. 1988 pokles o 10 %. V prvním pololetí 1989 zakoupila NDR v západních státech investiční zboží za 413 mil. DEM a v SRN za 300 mil. DEM. Celkový vnitroněmecký obrát se pohyboval na úrovni 15 mld. DEM. Ke konci roku 1988 činilo zadlužení NDR vůči SRN necelé 4 mld. DEM.

Čisté zadlužení NDR v konvertibilních měnách dosáhlo zhruba 11 mld. USD.

Hospodářské společenství

O možnosti hospodářského společenství mezi SRN a NDR se začalo hovořit současně se vznikem podnětů k politickému sjednocení Německa. Časově spadá tato etapa vývoje na konec roku 1989 a počátek 1990. Určité symptomy tohoto vývoje se objevovaly již dříve, avšak byly komunistickým vedením státu mocensky potlačovány. Jediné, co se připouštělo, byla užší hospodářská spolupráce, kooperace, společné podniky při plném zachování suverenity NDR a vedoucí úlohy SED i v ekonomice.

Naši pozornost věnujeme až pozdější etapě vývoje, kdy byla moc SED nalomena a kdy NDR váhavě přistupovala na myšlenku přechodu na tržní hospodářství, a to formou těsného spojení nebo propojení své ekonomiky s ekonomikou SRN. Další překotný vývoj budeme sledovat v postupných krocích. Pro nás je tento postup zdrojem poznání a nanejvýš zajímavý proto, že se před námi odvíjí proces, kterým budeme muset projít, ovšem bez vydatné pomoci, dozoru a podpory „staršího, bohatého bratra“, jako je tomu v případě NDR, a to po mnohem delší dobu. Nic nám však nebude prominuto nebo darováno. Každou chybu budeme muset draze zaplatit. Je ovšem nutné také poznamenat, že i pro SRN je znovusjednocení nesnadný úkol, pro jehož řešení hledá optimální způsob postupu. Vzdáleně se může opírat o zkušenosti EHS při začleňování málo rozvinutých zemí do společenství jako např. Řecka, Portugalska nebo i Španělska. V uvedených případech byla ovšem časová vůle pro tzv. přechodové období; v případě NDR taková tolerance není.

Politické předpoklady

Shoda názorů panuje v tom, že předpokladem přechodu na tržní hospodářství je liberalizace politického systému a demokratizace společnosti. Musí být dosaženo konsensu obyvatelstva s nastoupenou cestou a ochoty k hospodářským obětem i přechodnému snížení životní úrovně. Bez tohoto souhlasu by nebylo možné tuto cestu ani nastoupit.

Změna politického systému musí nalézt svoje vyjádření v zákonech, ve změně ústavy NDR a z ní vyplývajícího hospodářského zákonodárství. Vědecká

rada při Spolkovém ministerstvu hospodářství se koncem uplynulého roku zabývala tématem přechodu netržní ekonomiky na tržní v souvislosti s užším sepeřtím SRN a NDR a vyjádřila svůj názor v následujících bodech, jejichž stručný obsah dále uvádíme.

Klíčovým problémem a bezprostředním cílem je zvyšování produktivity práce, která podmiňuje také příliv kapitálu zvenčí. Základním předpokladem k tomuto jsou volné ceny, které vyrovnají nabídku a poptávku bez zásahu státu.

Souběžně s tím je třeba energicky přikročit k rozbití monopolů. Monopolistické tržní struktury mohou být rozpuštěny vytvářením nových podniků (z do-savadních kombinátů a jiných monopolních útvarů) a připuštěním zahraniční konkurence.

Soukromé vlastnictví je nejsilnějším podnětem k efektivnímu používání omezených prostředků. Soukromé vlastnictví výrobních prostředků vede k vyšší efektivnosti produkce a je cestou ke zvyšování obecného blahobytu.

Sít středních a malých soukromých podniků, jež nesou plné riziko svých investic, je schopna vytvořit konkurenční klima a konkurovat i velkopodnikatelům.

Soutěží vytvořená diferenciací výkonově orientovaných pracovních důchodů může být modifikována podle sociálněpolitických hledisek daňovou politikou; přitom je však nutné dbát na zachování stimulace výkonů přes skutečně vyplácenou mzdu.

Opatření směřující k tržní tvorbě cen, soutěží a volnému zahraničnímu obchodu předpokládají fungující finanční systém, racionální peněžní politiku a pružný, na úrovni problémů fungující úvěrový systém.

Ve finanční a peněžní soustavě připadá obzvláště důležité místo správnému přizpůsobování směnných kursů.

Vědecká rada pak zdůrazňuje, že naznačená opatření nejsou realizovatelná bez sociálního zajištění, neboť dopadají jak na důchodce a ostatní nevýdělečné obyvatelstvo, tak i na část průmyslového dělnictva.

Otázka sociálního zajištění se pak opakuje ve většině dalších názorů a materiálů týkajících se přechodu na tržní vztahy. Je součástí dosažení všeobecného konsensu obyvatelstva s nastoupenou cestou přeměn. Bez tohoto konsensu je podle převažujícího názoru ekonomické teorie i praxe reforma neproveditelná, alespoň ne v rozumné době a bez velikých sociálních otřesů.

Všimněme si dalšího názoru na finanční aspekty event. pomoci SRN reformnímu procesu v NDR.

Ekonomika NDR ve svém současném stavu bude vyžadovat enormní objem přílivu soukromého kapitálu zvenčí, zejména ze SRN. Tento příliv však předpokládá, že bude zajištěna rentabilita přímých investic a účastí na podnicích NDR.

Pomoc pro veřejné investice ze strany SRN by měla přicházet v úvahu pouze pro infrastrukturu, jejíž existence nebo fungování jsou shodné se zájmy SRN. Jako předklad lze uvést zamezení škod na životním prostředí.

Předpokladem pro přímé investice podniků SRN v NDR je vedle ochrany investic převoditelnost zisků a investovaných prostředků. Podmínkou pro to je kurs, který akceptuje vedoucí roli DEM, a stabilizačně orientovaná peněžní politika obou německých států.

V tomto materiálu vědecké rady lze nalézt již koncem minulého roku náznak bouřlivého vývoje v oblasti měnové politiky, který v současné době vrcholí v jednotné měně DEM pro oba německé státy a v plném podřízení se NDR peněžní politice Spolkové banky.

Vláda SRN koncem minulého roku naznačila své úvahy o připravovaných opatřeních na podporu NDR, která se z hlediska současného vývoje ke konci

dubna 1990 jeví jako váhavá, zdrženlivá a dalším vývojem překonaná. Přesto však jsou zajímavá z hlediska přístupu a pozvolné změny názorů v dalším období. V heslovitě vyjádřené formě byly záměry vlády následující:

— otevřít současné programy pomoci rozvojovým oblastem EHS pro investice v NDR;

— vytvoření takového nástroje hospodářské pomoci, jako je zákon na podporu Berlína k financování investic v NDR;

— vypracovat neodkladně program kapitálové a investiční pomoci spolkového hospodářského ministerstva pro zakládání malých a středních podniků v NDR;

— rozšíření záruk podnikům SRN na investiční dodávky do NDR;

— poskytování záruk na kapitálové a věcné investice při podnikové spolupráci, zejména při joint ventures, podnikům SRN;

— podpora firem a svazů SRN formou široké poradenské činnosti;

— SRN je ochotná financovat strukturální opatření v infrastruktuře — v dopravě, výstavbě komunikační sítě, turismu apod., když bude ze strany NDR zaručena účinnost investovaných prostředků. Všechny poskytnuté pomoci musejí být účelově zaměřené a podmíněné efektivností.

Shora uvedené názory a přístupy teoretické fronty, vlády a Spolkové banky shrnuté do několika charakteristických záměrů a představ pak sloužily k formulaci požadavků na konkrétní kroky a opatření, jež směřují k přechodu ekonomiky NDR na tržní hospodářství a vytvoření hospodářské unie.

V první řadě je kladen požadavek odstranění bezprostředního vlivu státu na podniky, zejména zrušení hlavního zdroje deformací, tj. státního plánování hospodářských procesů formou závazného centrálního hospodářského plánu a jeho rozpisu na jednotlivé hospodářské subjekty.

Následuje požadavek úplného uvolnění cenové tvorby nebo zpočátku alespoň uvolnění státní kontroly cen; tak by se ceny staly základním nástrojem rozdělování omezených zdrojů. Do úplného uvolnění cen je nutné zahrnout i individuální mzdy jako nástroj diferenciací a motivace ve vztahu k výkonům a také kapitálové náklady.

Základem existence podniku a jeho hospodářské činnosti se musí stát zisk, rentabilita provozu; užítí zisku musí spadat do pravomoci a odpovědnosti podniku.

S tím souvisí i další kategorický požadavek — nesubvencovat nerentabilní podniky. Tento požadavek není absolutní; má pouze zabránit systémovému používání rozpočtových prostředků k sanaci činností, které v tržní konkurenci neobstojí ani perspektivně. Výjimečně lze použít rozpočtových prostředků za přísných podmínek a pod parlamentní kontrolou jen z vážných celospolečenských důvodů.

Dále je nutné uvolnit a běžně uvolňovat nadbytečné pracovníky z podniků a ponechat jejich alokaci trhu práce; přijmout nezaměstnanost jako přirozený důsledek přestavby nejen organizační struktury podnikové základny, ale jako nezbytný doprovodný jev modernizace výrobních procesů a pracovních postupů.

Nezbytné je bezodkladně zrušit cenové dotace u různých druhů zboží a služeb (považované za výraz sociální starostlivosti komunistického státu), a to zejména u potravin, nájemného, energie a vody, veřejné dopravy a zdravotnictví, a zabránit tak neodpovědnému plýtvání zdroji a zneužívání služeb.

Neprodleně je nutné odstranit neefektivní, v podstatě na výkonech a jejich kvalitě nezávislý odměňovací systém a nahradit jej mzdovým a platovým systémem používaným v SRN, prověřeným vývojem ekonomiky za posledních 40 let.

Konečně je nutné energicky přistoupit k reprivatizaci celé ekonomiky, protože motorem celého dalšího pozitivního vývoje k prosperitě je v podstatě vlastnický zájem.

Poněvadž proces privatizace je záležitost složitá, administrativně náročná a také dlouhodobější, avšak pro hospodářskou reformu a sjednocení ekonomik obou států klíčová, věnují ji hospodářští činitelé značnou pozornost.

Privatizační proces lze rozdělit do 3 forem s rozdílnou věcnou i časovou náročností.

První možností je vrácení zestátněného nebo jinak násilně odebraného majetku původním majitelům. Vláda NDR, a to ještě před všeobecnými volbami, zásadu reprivatizace akceptovala (i když pouze částečně) a vládním návrhem zákona na vrácení majetku zestátněného v r. 1972 stanovila základní podmínky reprivatizace:

— původní společníci nebo majitelé mohou požádat (po schválení zákona o soukromém podnikání) o vrácení podniku. Mohou také změnit původní právní formu na kapitálovou společnost

— vrácení má být provedeno podle bilance ke dni zestátnění a porovnáním s bilancí ke dni vrácení má být provedeno finanční vypořádání;

— pokud došlo ke dni vrácení ke zvýšení hodnoty zestátněného majetku, převede se rozdíl do rezervního fondu. Pokud došlo ke snížení nebo zrušení podniku, obdrží vlastníci podílnictví na jiném státním podniku.

Druhou formou privatizace je přeměna dosavadních státních podniků na akciové společnosti, přeměna komunálních podniků na jinou soukromokapitalistickou právní formu nebo prodej provozoven soukromníkům. Podílnictví na společnostech (koupě akcií) nebude omezováno; mohou se ho zúčastnit zaměstnanci, soukromé osoby, jiné podniky a zahraniční zájemci.

Třetí formou je pak přímé začlenění východoněmeckých podniků (i kombinátů) do západoněmeckých koncernů, tedy fúze. Zatím se tato myšlenka neujala; důvody toho je nutné hledat mimo jiné v eventuálních námitkách Spolkového kartelového úřadu, jehož kompetence se má po sjednocení Německa vztahovat i na tyto transakce, a také v odporu vládních hospodářských kruhů, které podporují spíše rozpad kombinátů na menší podniky a vytváření soustavy malých a středních podniků, tolik potřebných pro hospodářství NDR.

V předchozím textu jsme soustředili pozornost na proces vytvoření hospodářského společenství SRN a NDR z hlediska západoněmeckých ekonomů nebo západoevropských názorů. Dříve než budeme charakterizovat východoněmecký postoj, resp. přístup vládních orgánů NDR k tomuto procesu, nebude bez zajímavosti uvést z *Neue Zürcher Zeitung* č. 22/90, z článku „Nedělitelná hospodářská reforma“ následující názor.

„Podmínkou úspěchu reformy je řešit všechny cíle důsledně a formou časově sladěných kroků, závazných aktů. I když některá opatření jsou tíživá, působí šokově a mohou vyvolat sociální nepokoj, nesmějí být prováděna polovičatě, neupřímně a kompromisně. Z celého klimatu, politického a hospodářského, které v posledním čtvrtletí loňského a prvním čtvrtletí letošního roku v NDR převládalo, lze usuzovat, že tomu tak v NDR nebylo. Vláda, pokud SED měla jen sebemenší vliv na běh událostí, reformnímu kursu de facto bránila — i když de jure jej vytvářela —, postup všemi prostředky brzdila, zpomalovala a v podstatě své socialistické principy neopouštěla, jen pod tlakem veřejnosti a pokračujícího exodu obyvatelstva do SRN ustupovala a taktizovala. Tak tomu bylo i za premiéra Modrowa prakticky až do nastoupení nové vlády dne 9. 4. 1990, kdy prakticky politické zábrany sjednocení padly.“

Na podporu uvedených tvrzení uvádíme dvě stanoviska, a to kritiku výnosu

rady ministrů NDR o společných podnicích a výsledky jednání předsedy vlády Modrowa s kancléřem Kohlem.

V Handelsblattu č. 25/90 v článku „Ještě žádná fáze pro západní kapitál“ byl podroben postoj NDR k reformě poměrně kvalifikované kritice, z níž uvádíme zkráceně podstatné:

Výnos rady ministrů NDR o společných podnicích, který připouští účast západních firem do 49 % a vyjímá je z pravomoci státní plánovací komise, není podle západoněmeckých právních expertů ještě báze pro širokou kapitálovou účast.

Překročení hranice účasti 49 % bez státního souhlasu pouze u malých drobných firem a u ostatních pouze se souhlasem je nepřijatelné omezení ideologického charakteru.

Jsou diskriminovány veřejné obchodní a komanditní společnosti, kterým se nepřiznává zahraničněobchodní oprávnění ani možnost přijímat zahraniční úvěry a které nemohou převádět podíly na zisku do zahraničí.

Je omezován převod účastnických podílů u společností s ručením omezeným. Může se tak dít jen se souhlasem všech společníků, přičemž účastníkům z NDR přináleží přednostní právo.

Zakládání společností je administrativně komplikované. Důvody možného zamítnutí jsou nedostatečně deklarovány — např. důvody národohospodářské nebo regionální, nebezpečí neodůvodněného ovládnutí firmy.

Zahraniční účastníci mohou složit svůj vklad pouze v západní měně a není stanoven způsob přepočtu této měny na DDM.

Ceny pro domácí trh stanovuje stát; tedy způsoby obvyklé v plánovaném hospodářství se uplatňují také na podniky, které do tohoto režimu nepatří.

Firmy jsou povinny část devizových výnosů nabídnout státu a tato povinnost musí být uvedena v zakládací listině. Na druhém místě stojí splátky zahraničních úvěrů a teprve zbytek se může transferovat do zahraničí. Neexistuje tedy žádná plná transferovatelnost zisku.

Odvod zisku do státního rozpočtu (SR) je sice stanoven ve výši 60 %, což samo o sobě je vysoké zatížení, avšak předpisy o výpočtu odvodu jsou tak nejasné a subjektivní, že poskytují jen malou záruku dodržení zákonem stanovené hranice.

Účast pracujících na řízení podle předpisů NDR je pro cizince nepřijatelná a ochromuje řízení podniku podle tržních zásad.

Takto formulované připomínky západních firem k reformním snahám NDR ke konci minulého roku mají širší platnost a jsou poučné i pro nás. Vyjadřují vlastně reakci západních podnikatelů na snahy „socialistické“ země (NDR) vsunout do reformních záměrů prvky plánovaného, centrálně řízeného hospodářství, které jsou tržnímu hospodářství cizí, s ním neslučitelné, a proto pro západní účastnické firmy nepřijatelné.

Váhavost a neupřímnost reformních snah SED se zrcadlí i ve „Společném komuniké“ z tzv. Drážďanského setkání vládních představitelů SRN a NDR v prosinci 1989. Toto komuniké bylo ekonomickou frontou SRN odmítnuto jako příliš obecné, nedostatečné, polovičaté a nezavazující. Všimněme si jeho hlavních závěrů:

- obě strany odstraní překážky v obchodních vztazích;
- NDR umožní přímé vztahy kombinátů na společnosti v SRN;
- na kombináty a některé podniky NDR se přenesou oprávnění k zahraničněobchodní činnosti;
- SRN odstraní dovozní kvóty z NDR a usnadní podnikovou spolupráci;
- SRN zvýší finanční podporu spolupráce a rozšíří garance na dodávky do NDR;

— NDR posílí úlohu soukromých podniků v obchodě, řemeslech a službách a podpoří vzájemný turistický styk;

— obě strany budou věnovat pozornost odstranění sporných majetkových otázek.

V tomto komuniké nenajdeme ani jediný fundamentální ústupek NDR od metod centralistického řízení marxistického typu. Vše zůstává na úrovni „vzájemné spolupráce dvou samostatných států rozdílného politického zřízení“. Porovnáme-li situaci po dalších 4 měsících, vidíme diametrální rozdíl v přístupech i cílech. Nejde již o úzkou spolupráci ani o sblížení hospodářských systémů, nýbrž o hospodářské splynutí, v jehož čele nestojí postupná změna ekonomického systému směrem k tržní ekonomice, nýbrž okamžitá měnová unie a následný radikální přechod na tržní podmínky, přičemž náklady, resp. cenu tohoto přechodu je ochotná zaplatit z větší části SRN. Podrobně se touto problematikou měnové unie budeme zabývat v další kapitole.

Měnová unie

V předchozí části uvedené úvahy nebo i přípravy na postupné vytváření hospodářského společenství v rámci politických sjednocovacích procesů byly však přehlušeny a překonány dalším politickým pohybem v SRN. Útěk hospodářsky aktivní části obyvatelstva neustával, nýbrž sílil. NDR hrozilo ekonomické zhroutil. Hledala se proto cesta, jak odstranit příčiny rozpadu NDR a jak minimalizovat jeho důsledky. Pozvolna se začala prosazovat myšlenka měnové unie obou zemí, která by předcházela procesu celkového hospodářského splynutí a také politickému sjednocení země. Otázkám měnové unie věnujeme proto další část práce, přičemž obsah rozdělíme do několika problémových okruhů, a to: příčiny a předpoklady, systémové podmínky, důsledky a rizika, kursová a monetární hledisko; nakonec se, krátce zmíníme o alternativních řešeních a dopadu vztahu k EHS.

Příčiny a předpoklady

Podle celkem jednoznačného názoru německé teoretické fronty by hospodářské sjednocení obou německých států, resp. začlenění NDR do ekonomiky SRN (což je výstižnější vyjádření) mělo mít správně toto pořadí: nejdříve hospodářská unie a pak jako završení měnová unie.

Rychlý spád událostí si vynutil přednost politických hledisek, a to v prosazování a nakonec i realizaci obráceného postupu. Důvody pro tuto anomálii byly tyto:

- rychle postupuje eroze akční způsobilosti státu na všech úrovních,
- pokračující exodus občanů,
- manifestovaná vůle občanů ke spojení se Spolkovou republikou, a to na bázi jejího společenského a hospodářského řádu,
- hluboká nedůvěra občanů NDR ve vlastní měnu, plebiscitní požadavek nahradit diskreditovanou marku NDR (DDM) markou SRN (DEM).

To vše by se dalo shrnout do jednoho základního nedostatku — totiž absence reformního programu celé společnosti NDR, který by byla vláda schopna důsledně prosazovat a občané ochotní spolurealizovat, tedy spolupracovat v důvěře v jeho úspěch.

Iniciativu v tomto směru převzala vláda SRN, která prakticky určuje obsah i tempo hospodářského sjednocovacího procesu. A tato vláda nabídla měnovou

unii formou odstranění DDM a zavedení měnové jednotky DEM v obou státech při jednoznačném souhlasu občanů NDR. Tato nabídka přes všechny projevy euforie je i západoněmeckými politiky považována za nouzové opatření, diametrálně odlišné od normálního procesu pozvolného přechodu. Je však považována za jediný účinný prostředek k transformaci hospodářství NDR na tržní podmínky před jeho totálním zhroucením. V jednom se pak politici a ekonomové shodují, totiž v tom, že měnová unie nenahrazuje hospodářskou reformu. Ta musí proběhnout — byť i pod jiným označením a mnohem rychleji, než by to bylo možné bez měnové unie — se všemi velmi tíživými důsledky.

Další otázka, která bezprostředně navazuje na měnovou reformu formou měnové unie, je otázka časová, tj. kdy k ní má dojít. Odpověď zní — co nejrychleji, 1. 7. 1990. Důvody proto byly již zmíněny v předchozím textu. Jsou převážně politického charakteru, a pokud jde o vážné ekonomické argumenty, spočívají ve ztrátách, které každý den s sebou přináší rozpad ekonomiky NDR a které konečkonců ponese SRN, v dalších doprovodných výdajích, jako jsou náklady na přesídlenec, vyvolaná bytová tíseň a její odstraňování, přeškolení náklady apod. Paní Ingrid Mathäns-Maierová, přední západoněmecká politička, v článku v časopise *Wirtschaftsdienst* vysvětluje nutný spěch s měnovou unií takto:

- dává lidem v NDR naději na lepší budoucí vývoj;
- dává lidem jistotu, že SRN to myslí se sjednocením vážně;
- vše dostává náležitý řád a uspořádaný průběh sjednocovacích kroků;
- občané NDR dostanou plnohodnotné peníze, mohou investovat, nakupovat a prodávat ve světě;
- do země poplyne více západního kapitálu;
- urychlí se nutné ekonomické změny;
- zastaví se proud přesídlenců včetně jeho ekonomických důsledků, což je vlastně podtext urychleného sjednocovacího úsilí.

Zajímavější pro nás však jsou argumenty proti urychlenému provedení měnové reformy a měnové unie, poněvadž obsahují řadu hledisek, která bychom měli respektovat na naší cestě ke konvertibilitě.

Zhodnotit naráz na úrovni kupní síly DEM všechny peněžní zásoby nafouklé dlouholetou nehospodárností prostým přeměněním DDM na DEM je ekonomický „hazard“, který si vyžádá svoji daň. Místo tímto způsobem odepsat břemena starého hospodářského systému by bylo lépe investovat disponibilní prostředky do nového uspořádání hospodářství NDR a přetvářet je na efektivní systém postupně a uvážlivě.

Zavedení DEM nutně musí vést u obyvatel NDR k iluzi, že zavedením DEM je také zajištěna návaznost na životní úroveň SRN. Tomu zdaleka tak není. Důchody jsou vázány na produktivitu, která je v NDR daleko za SRN. Ze produktivity, a tím i mzdy by mohla brzy stoupnout, je pravděpodobné a možné. Muzejí se však pro to vytvořit podmínky. Měnová unie sama o sobě je nevytvoří.

Jednotná měna silně diferencuje mzdy mezi NDR a SRN; to vyvolá brzy požadavky na korekci tohoto rozdílu; bude velmi obtížné tomuto tlaku odolávat. Nominální mzdy pak stoupnou přes produktivitu práce. Klesne-li rentabilita, ustane příliv západního kapitálu. SRN by nezbylo nic jiného než provést finanční vyrovnání ve prospěch NDR. Přineslo by to nejen nutnost zvýšení daní, ale byly by také stravovány veřejné prostředky určené na zlepšení infrastruktury a na zvýšení výrobního potenciálu NDR.

Argument, že měnová unie je podmínkou pro účast soukromého kapitálu na reformě hospodářství NDR, neobstojí. Stabilních měnových poměrů pro příliv cizího kapitálu lze v NDR dosáhnout i jiným způsobem. Rychlý přírůstek investic předpokládá především reformy v reálné hospodářské oblasti. Lze např.

přijmout názor, že dokud zůstane cenová struktura v NDR deformována a podmínky k investování nejasné, měnová reforma nic nedosáhne, naopak ekonomická úroveň NDR ve srovnání s SRN poklesne.

Vycházíme-li ze skutečnosti, že nabídka zboží v NDR je co do kvantity i kvality nedostatečná, pak by si držitelé DEM obstarávali zvýšenou měrou zboží v SRN nebo západní cizině. Kupní síla by z NDR odcházela a podniky NDR by byly rázem konfrontovány s konkurencí Západu, na kterou nejsou připraveny. Výnosy podniků NDR by se zmenšovaly z titulu neprodejnosti produkce, výroba i produktivita by klesly.

To by nezůstalo bez vlivu na výdělků pracovníků, které by klesly rovněž. Okamžitá výhoda dosažená přístupem občanů NDR k DEM by byla vystřídána debaklem, protože směnou svých výdělků v DEM za západní zboží se zúží vlastní výdělečná báze. Vystěhovalectví by se ještě zvýšilo.

Rada expertů, která většinu shora uvedených připomínek vznesla, dále zdůraznila, že všechna opatření měnové politiky musejí být v souladu s reformou celého hospodářství. Sliby v měnové oblasti vzbuzují dojem, že lze dosáhnout ozdravení hospodářství bez vlastního hospodářského a politického úsilí, což je mylné. Rada přitom netvrdí, že měnová unie stojí na konci procesu. Jakmile se energicky přistoupí k cenové reformě, k řešení tvorby cen a cenové struktury na základě tržních podmínek, postoupí se v ostatních reformních opatřeních, najde se vhodné řešení problému peněžního převisu a přizpůsobí se bankovní a úvěrový systém tržním podmínkám, může se přistoupit rychleji k měnové unii, pokud současně s tím pokročila i emisní banka v přípravě podmínek pro konvertibilitu.

Postavit měnovou unii do čela reforem formou výměny DDM a DEM k určitému dni by odhalilo rázem všechny těžké deformace hospodářství NDR. Znamenalo by to mj. rozpad kombinátů, ztrátu výrobní náplně podniků, zcela jiné příjmy a výdaje SR, potřebu jiného bankovního systému a nelikvidnost, platební neschopnost podniků, jejich uzavírání a likvidaci v širokém rozsahu, substituci vlastní produkce dovozem, deficitnost SR, nezaměstnanost a sociální nepokoje. Přesně tomu by se mělo zabránit organickým způsobem přeměny systému NDR na tržní podmínky. Bez určitých obětí západoněmeckých občanů tento proces neproběhne tak jako tak, přičemž rozsah obětí bude záviset také na vhodnosti postupu a jeho kvalitě.

Mezi varovné hlasy ozývající se proti ukvapeným opatřením v měnové oblasti patří také opatrný postoj Spolkové banky. Jak ze stanoviska jednoho z jejích představitelů vyplývá, obavy plynou z náhlého zrušení centrálně plánované ekonomiky a s tím spojeného uvolnění cen při malé nabídce zboží, vedoucí obvykle k inflaci. Bez závažných měnových opatření, jak ukazují zkušenosti z východoevropských zemí, to stěží půjde. V Maďarsku je zřejmý útěk do věčných hodnot, v SSSR propuká nákupní horečka, a tím další snížení nabídky zboží.

Měnová opatření předpokládají na jedné straně jasné ocenění pozic vlastní ekonomiky ve světovém hospodářství a na druhé straně zrušení izolace vnitřní ekonomiky od vnějšího světa, a tím umožnění přístupu podniků ke světovému trhu. Uskutečnění tohoto opatření by v případě NDR znamenalo znehodnocení části oběživa, což předpokládá politický konsensus. To je třeba připomenout pro úspěch celého reformního úsilí. Je velkým prohřeškem, jestliže se vrhne vláda do měnových reforem, aniž by si zajistila podporu a souhlas obyvatelstva, neboť tento proces je bolestivý. Sociální bouře a rezistence obyvatelstva mohou reformu prodloužit na neúnosně dlouhou dobu.

Co znamená měnová reforma pro podniky se zastaralým zařízením a kapitálově chudé? V případě NDR bude nutné v první řadě provést velmi odpověd-

ně a svědomitě nové ocenění zařízení. Odhaduje se, že přecenění v bilancích podniků je pětinasobné. Při namátkové prověrce v jednom podniku bylo zjištěno, že normální aktiva ve skutečné výši 180—200 mil. DEM byla oceněna v bilanci částkou 1,3 mld. DEM. Takové ocenění netvoří základ pro reálné krytí úvěrů. Je to důsledek neracionálních předpisů NDR, kdy např. dovozy z SRN byly přeceňovány na DDM koeficientem 4,65. Teprve po novém ocenění aktiv by bylo možné „nastartovat“ vzestupný trend na bázi odpisů obsažených v cenách tržeb za DEM.

Hospodářství NDR se ani při okamžitém zrušení centrálního plánování, přecenění aktiv a provedení cenové reformy nestane naráz konkurenceschopné; bude trvat řadu let, než bude dosahovat potřebnou výši tržeb. Do té doby se bude muset vypracovat program hospodářské sanace NDR, který by obsahoval vedle podpory soukromého rázu i vládní programy. Určitý ochranný režim bude nezbytný, neboť vnitřní dluh NDR je enormní. Jen modernizace (resp. odstranění zaostávání) se odhaduje na:

- 100 mld. DEM u silniční sítě,
- 100 mld. DEM u kolejové dopravy,
- 50 mld. DEM u kanalizační sítě,
- 200 mld. DEM na sanaci bytového fondu,
- 30 mld. DEM na výstavbu čističek vody,
- 35 mld. DEM na odsíření elektráren,
- 100 mld. DEM na energetická zařízení,
- 12 mld. DEM na modernizaci telekomunikací.

Přední ekonom SRN prof. S. K. Schiller, bývalý spolkový ministr hospodářství, publikoval svoje názory na měnovou unii v *Süddeutsche Zeitung* z 9. 3. 1988, z nichž uvádíme tyto:

Spolková vláda musí zůstat u politiky vzácných peněz i přesto, že dojde ke značnému přílivu formou „kvaziemise DEM“ v souvislosti s převzetím oběživa NDR k určitému datu.

Úspory se musejí nejdříve přeměnit dobrovolně nebo nuceně na střednědobé nebo dlouhodobé vklady. Je nutné si uvědomit, že NDR nemá své peníze kryté zbožím a že existuje značný inflační blok. Úspory v NDR činí 170 až 180 mld. DEM; jsou to „horké“ peníze, které by alespoň v počáteční fázi představovaly silné zvýšení poptávky po zboží a tlak na růst cen. To by však nemohlo ohrozit DEM, poněvadž SRN je dostatečně hospodářsky silná.

Nelze počítat s účastí převážně rozpočtových prostředků při financování sloučení. Především se musí mobilizovat a angažovat soukromý kapitál. Poptávka po něm silně poroste, a to znamená růst úroků. Kapitálový přebytek SRN, který hledá své umístění, je cca 100 mld. DEM ročně, z čehož by se 1/3 mohla angažovat v NDR.

Nejobtížnějším úkolem není stanovit poměr výměny DDM za DEM, ale nasměrovat proudy užití peněz. Co vlastně znamená vytvoření měnové unie? V jeden určitý den převést ceny, mzdy, daně a rozpočtové vztahy v DDM na DEM. Požadovaný přepočít 1 : 1 je lidsky pochopitelný, ale ekonomicky nesprávný — příliš zhodnocuje marku NDR. Znamená to, že značná část zboží bude neprodejná, protože neodpovídá kvalitativně tomu, co lze za DEM obdržet.

Přepočít mezd je ještě markantnější. Kdyby se přepočítaly mzdy 1 : 1, znamenalo by to výplatu asi na úrovni jedné třetiny mezd západoněmeckých (průměrná mzda v NDR je btto 1 300 DDM, v SRN btto 4 200 DEM). Produktivita práce je však nejvýše 50 %. Kdyby se zvolil pro mzdy výhodnější přepočít, např. 1 : 2 (tj. za 1 DDM dvě DEM), byl by rozchod s produktivitou ještě nepřijatelnější. Při 50%ní produktivitě by správně měla průměrná mzda být 2 100 DEM btto.

Podniky by musely snížit svoje náklady a také odbourat enormní odvody do rozpočtu. Musí se zavést daňový systém podobný jako v SRN, zejména daň z přidané hodnoty. To je časově náročné, protože NDR nemá berní úřady.

Musí se zavést nový mzdový systém s výraznou diferenciací.

Celkové nároky na finanční zdroje SRN se dají poměrně solidně odhadnout podle toho, jak se přestavba „chytí“. Růst produktivity a růst výroby by přinesl při vyšší rentabilitě vyšší vlastní zdroje, a tím nižší nároky na SRN. Určitě to však bude SRN finanční obětí stát. Spolkové země budou muset na celý proces přispět.

V první řadě se musí řešit nezaměstnanost, která určitě nastane.

Dále se musejí financovat veřejné investice, jako je bytová výstavba, dálnice, nemocnice a také odškodnění za majetkové škody i osobní újmu osobám perzekuovaným režimem.

Celý systém financování je nutné ze strany SRN uspořádat tak, aby se v SRN daně nemusely zvyšovat, s výjimkou daně z přidané hodnoty. Tu bude SRN o něco zvyšovat také z titulu harmonizace v EHS.

Pokud bude SRN financovat některé výdaje ze státního rozpočtu, což je pravděpodobné, pak k tomu dojde růstem rozpočtového zadlužení.

V samotné NDR porostou rozpočtové prostředky také, neboť přestane-li financování podniků přes rozpočet, nutně se stane rozpočet přebytkovým. SRN kromě toho může poskytovat státní záruky na úvěry pro NDR.

SRN si může rozpočtový schodek z titulu financování NDR dovolit, protože jde v podstatě o krátkodobý vklad do očekávané velké konjunktury. Pro SRN je celá záležitost vítaným stimulem, neboť se její hospodářství nachází v období přehřáté konjunktury se sklonem k recesi. Spolková banka, na které spočívá hlavní úloha a odpovědnost za peněžní stabilitu, odhaduje minimální nároky na spolkový rozpočet z titulu sociálního vyrovnání ve výši 4–5 mld. DEM na nezaměstnanecké podpory a 4 mld. DEM na zvýšení penzí, tj. průměrné zvýšení o 145 DEM na osobu, což ovšem je (i když dílčí) téměř zanedbatelná položka ve srovnání se 40 mld. DEM, které stojí státní rozpočet rozdělené Německo ve formě berlínské pomoci, daňových úlev, podpor hraničních oblastí a přímých plateb NDR.

Na SRN zůstane také povinnost vyrovnat vnější zadlužení NDR ve výši cca 11 mld. USD (21 mld. USD dluhů, 10 mld. USD pohledávek). Část pohledávek se jen stěží podaří inkasovat, takže saldo bude ještě o něco vyšší. Pro SRN by to však nemělo představovat problém, neboť její roční přebytek obchodní bilance činí 140 mld. DEM a její měnové rezervy 100 mld. DEM.

V každém případě bude muset banka přepracovat monetární cíle a záměry. Po výměně peněz se všechna čísla posunou směrem nahoru (větší masa peněz potřebná k obsluze většího měnového celku). Proti tomu pak stojí větší výrobní potenciál, možný rychlejší peněžní oběh, růst poptávky po kapitálu na peněžních trzích a tlak na růst úrokové míry.

Vstříc žádoucímu vývoji budou působit i stimuly v hospodářství NDR jako např.: vyplácení mezd v DEM, vyšší existenční minimum, možný sociální postup, majetkový růst, zachování pracovního místa, přednostní uvolňování vázaných vkladů (zejména na stavbu rodinných domů), daňové preference apod.

V této souvislosti je nutné také uvést, že dnem vstupu měnové unie v platnost ztrácí NDR svoji měnovou suverenitu a odpovědnost za měnu pro celé měnové území přejímá Spolková banka. Pro stanovení, resp. rozmnožení peněžní masy je důležitý správný propočet, resp. odhad produkčního potenciálu NDR, o který se zvýší potenciál SRN.

Netto produkt NDR je uváděn ve výši 278 mld. DDM. Neobsahuje služby, avšak zahrnuje v sobě i nekonkurenční výrobu, takže je o něco přeceněn.

Skutečný produkční potenciál NDR by se dal odhadnout porovnáním s SRN a její produktivitou práce. Při stejné produktivitě jako SRN by NDR s 27 % obyvatelstva dosáhla hrubý společenský produkt ve výši 608 mld. DEM (brutto společenský produkt SRN je 2,251 bil. DEM). Jestliže je produktivita třetinová, byl by brutto společenský produkt 203 mld. DEM. Jestliže by byla 40 %, byl by společenský produkt 243 mld. DEM. V celoněmeckém prostoru stoupne tedy produkční potenciál z 2 251 mld. DEM o 200–240 mld. DEM, tj. asi o 10 %. Mohla by tedy masa peněz stoupnout o 10 %, tj. o 45 mld. DEM (M₁ — hotovostní oběh a vklady naviděnou).

Vychází-li se z toho, že M₁ smí stoupnout o 45 mld. DEM, vyvstává otázka, jak se má přetvořit peněžní masa NDR (hotovosti 17 mld. DEM, 177 mld. DEM vklady, neznámé stavy v podnicích). Peněžní vklady NDR není možné srovnávat s M₁, nýbrž s širší peněžní masou M₃ [v SRN 1 255 mld. DEM]. Také tento agregát by mohl v principu o 10 % stoupnout, tj. o 125 mld. DEM. V každém případě by muselo být umrtveno 75 mld. DEM. To je velmi důležitý údaj pro další postup, ovšem vyžaduje přesný propočít po přezkoumání podkladů.

Neoddělitelnou součástí měnové reformy a výsledné unie je reorganizace bankovního systému, vytvoření sítě obchodních bank, spořitelna a záložna. Úlohou tohoto systému je zabezpečovat termínové rozložení depozit, rizikové rozložení úvěrů, kumulace volného kapitálu a funkce poradenství. Spořitelny se musejí angažovat v aktivních bankovních obchodech — v úvěrových obchodech, v obchodování s cennými papíry, zahraničním obchodě a rizikovém managementu.

Přepočítací koeficient

Diskuse o správném stanovení přepočítacího koeficientu mezi DEM a DDM při všeobecné výměně peněz v důsledku měnové unie ovládla po několik měsíců teoretickou i praktickou frontu. Přehlušila ke škodě věci problémy celkové hospodářské reformy a stala se ožehavou politickou otázkou. Předmětem stěžejního zájmu je přepočít pro občany NDR, neboť tento přepočít rozhodne alespoň pro nejbližší budoucnost o výši jejich nominálních mezd a důchodů, hodnotě úsporných vkladů, hodnotě aktiv a pasív v bilancích podniků a výměně platidel. Méně již jsou předmětem diskuse předpoklady pro stanovení správného koeficientu, produktivita práce, prodejnost produkce, vnitřní dluhy apod. Ze západoněmecké strany se po konečném rozhodnutí o vytvoření měnové unie koncentrovala pozornost na takový způsob přepočtu, který by neohrozil stabilitu DEM na světových devizových trzích a nepřivodil inflační pohyb a nesnížil tak kupní sílu DEM doma ani v cizině. V dalším textu budeme proto uvádět argumenty pro tvrdý i měkký kurs DEM vůči DDM, neboť, jak uvidíme dále, oba přístupy mají své výhody i nevýhody.

Názorové rozdíly odborníků a s nimi spojená argumentace se dotýkají následujících problémových okruhů:

- a) výše přepočítacího koeficientu;
- b) zda se vystačí s jedním, nebo více koeficienty;
- c) které hodnoty se diferencovanými koeficienty přepočítávají;
- d) zda přepočít bude proveden jednorázově, nebo časově rozloženě.

Smyslem této diferenciacie přístupů je zabezpečit pokud možno hladký přechod na reálné hospodářské podmínky NDR, vytvořit příznivé podmínky pro průběh přizpůsobovacích procesů, zabránit možným rizikům, pokud se týče peněžní politiky a stability DEM, a přitom zajistit slušné jednání s občany NDR tak, aby neopouštěli své domovy.

Všimněme si dále podmínek pro stanovení přepočtu. Do úvahy je nutné vzít:

— převis kupní síly, resp. zbožím nekrytou část peněz v oběhu, jež představuje inflační mezeru. Její výši jsme se pokusili stanovit odhadem. Obecně se usuzuje, že není tak vysoká, aby nebyla běžnými měnovými opatřeními zlikvidovatelná;

— nevyhovující strukturu nabídky zboží a služeb, konkurenceneschopné zboží, neprodejné zásoby;

— deformované cenové relace neodpovídající světovému trhu, silně subventionované základní životní potřeby;

— 177 mld. DDM úspor obyvatelstva, z větší části vynucených nedostatečnou nabídkou zboží a absencí investičních možností;

— produktivitu práce dosahující $\frac{1}{3}$ až $\frac{1}{2}$ západoněmecké;

— nediferencované mzdy dosahující cca $\frac{1}{3}$ západoněmeckého průměru;

— vysoké vnitřní zadlužení, vyjádřené zaostáváním terciární sféry, nízkou úrovní technického standardu výrobní sféry a značným znečištěním životního prostředí.

Při stanovení přepočítacího koeficientu nerozhodují pouze ekonomické argumenty, nýbrž v tomto případě převážně politické; proto se přiklonily váhy na relativně těsný přepočet DDM k DEM, a to v poměru 1:1, maximálně 2 DDM za 1 DEM, přičemž názor teoretické fronty se poměrně souhlasně přiklání k poměru 2:1, zatímco politici k relaci 1:1. Představitelem a obhájcem měkkějšího kursu je Spolková banka, jejíž argumenty uvedeme v dalším sledu výkladu.

Směna 1:1

Všimněme si nyní argumentace zastánců i odpůrců směnného poměru 1:1. I když tato argumentace je silně ovlivněna specifickými německými problémy a podmínkami, přesto je zajímavé poznat stanoviska, resp. spektrum názorů.

Je nesporné, že tlak východoněmeckého obyvatelstva směřuje k přepočtu 1:1, poněvadž v něm vidí celoněmeckou identitu a kompenzaci za nezávislou separaci od druhé části Německa, která mohla rozvinout svůj ekonomický potenciál v rámci svobodného tržního světového hospodářství bez ideologických omezení.

Tento směnný poměr posuzuje obyvatelstvo ze tří základních hledisek, a to z hlediska dopadu na své úsporné vklady, dopadu na mzdy a starobní důchody a dopadu na směnu hotových peněz. Takový směnný poměr by vybavil obyvatelstvo v první fázi takovou kupní silou, která by podstatně zvýšila kvalitu i kvantitu uspokojení osobních potřeb. Hmotné krytí by nebyl problém, poněvadž přes DEM by mělo obyvatelstvo přístup nejen ke hmotným zdrojům SRN, ale i EHS a nakonec i celého světa. Řádově by se jednalo o 200 mld. DEM (177 mld. DEM úspory a 17 mld. DEM v hotovosti), které by musela SRN pokrýt svými měnovými rezervami. Částka sama o sobě nepředstavuje pro SRN nepřekonatelnou překážku, avšak užití těchto prostředků by mohlo negativně ovlivnit měnový vývoj v SRN. Nelze pominout, že úspory jsou vlastně horké peníze, které obyvatelstvo může bezprostředně mobilizovat. Nákupní vlna by pak měla za následek růst cen a také mylnou informaci pro alokaci investic na rozšíření nabídky zboží, neboť v podstatě půjde o krátkodobý jev. Strukturální přestavba průmyslu a služeb v NDR bude řízena jinými agregáty než momentálním uspokojením zadržené poptávky.

Přepočet mezd 1:1 je obecně přijímán jako přiměřený, přijatelný pro obě strany, i když někteří bankovní pracovníci by dávali přednost poměru 1:0,8

jako realističtějšímu vztahu. Zásadně platí, že přepoččet odměny za práci se musí řídit produktivitou práce. Průměrná mzda v SRN je 4200 DEM btto, v NDR 1300 DDM btto, tedy třetinová. Produktivita práce v NDR se odhaduje na $\frac{1}{3}$ až $\frac{1}{2}$ produktivity SRN; je tedy přiměřená mzdové relaci, včetně určité vůle ke zvýšení mezd lepším přepočtem. Jiná otázka je však prodejnost produkce, její skutečná tržní hodnota. Ta bude hluboko pod západoevropským průměrem, takže skutečná produktivita bude ležet pravděpodobně pod $\frac{1}{3}$ západoněmecké, poněvadž příliš mnoho práce se vykonává zbytečně, neúčelně a nehodnotně. To by měl vyjádřit nižší koeficient než 1 : 1.

Přepoččet sociálních důchodů 1 : 1 je v podstatě nesporný, poněvadž starobní důchody leží v průměru (480 DDM) hluboko pod západoněmeckým průměrem, i pod existenčním minimem. Srovnání těchto nepřijatelných podmínek sociálního zajištění důchodců však není otázkou směnného poměru, ale rozpočtových opatření SRN, s kterými se již počítá.

Oblast cen je další problémový okruh, který nelze při úvahách o směnném poměru pominout. Na ceny zboží a služeb žádný směnný poměr bezprostředně nepůsobí. V den zavedení měnové unie, a tedy vstupu jednotné měny v platnost, začaly v celém měnovém prostoru platit západoněmecké ceny, které se řídí tržními vztahy. Celá produkce NDR bude náhle, šokově podrobena hodnocení trhem a cena se ustálí tam, kam svojí užitnou hodnotou patří. Konkurence západního zboží se projeví bezprostředně v odmítání méně hodnotného, méně kvalitního zboží NDR, jehož cena dozná dalšího poklesu pro nedostatek poptávky. Výsledek tohoto procesu bude podle celkem souhlasného názoru západních ekonomů pokles rentability produkce, ztrátovost výrobních jednotek, uzavírání podniků, rušení činnosti a přechodná rozsáhlá nezaměstnanost jak strukturální, tak fundamentální. Počítá se až se 2 milióny nezaměstnaných, kteří obdrží dávky v nezaměstnanosti již podle západoněmeckých předpisů (nikoliv na západoněmecké úrovni). I když cenové relace budou zcela rozdílné ve srovnání s obdobím před měnovou unií, počítá se s obecným vzestupem životní úrovně a vyšší kvalitou života.

Rozdílný dopad by měl směnný poměr 1 : 1 na podnikové i soukromé pohledávky a závazky. Zatímco věřitelům tento směnný poměr vyhovuje, neboť jim pohledávky do určité míry zhodnocuje, pro dlužníky je téměř neúnosný, a zejména pro podniky nepřijatelný. Téměř všechny podniky jsou úvěrově silně zadlužené a splatit úvěr v DEM poskytnutý v DDM je převážně nad možnostmi podniků. Spolková banka uvažuje o prominutí splátek úvěrů a v této souvislosti o tvorbě rezervních fondů podniků, které jsou prakticky nulové. Míra zadlužení obyvatelstva není vysoká a bude řešena ze sociálních hledisek (novomanželské půjčky apod.) rozpočtovými opatřeními.

Specifický problém v souvislosti s jednotnou měnou vzniká při ocenění majetku podniku — jak základních, tak oběžných prostředků. Hodnoty uváděné v bilancích podniků v DDM nejsou souřadné s hodnotami v DEM a jsou silně nadhodnoceny, zejména strojní zařízení a budovy a částečně i zásoby všeho druhu. Přehodnocení musí být provedeno rychle, avšak pečlivě a svědomitě, aby bilanční hodnoty poskytovaly dostatečnou jistotu pro cizí kapitál.

Směna 1 : 2

Zastánci tohoto přepočítacího kursu byli jednak ze Spolkové banky, která jako celek zaujímá velmi věcné stanovisko, nezatížené emocemi a euforií politiků, a jednak z převažující názorové platformy ekonomické teorie. Argumenty těchto finančníků a ekonomů jsou veskrze věcného charakteru:

Přepočítání 1 DEM za 2 DDM lépe vystihuje relaci mezi produktivitou práce v německých státech, kde v NDR dosahuje maximálně 50 % úrovně SRN. Produktivita práce je konečným jedno ze základních kritérií pro posouzení parity kupní síly měn. Tento přepočítání by řešil i otázku úspor a v podstatě by se nemuselo sáhnout k jejich dočasné blokaci nebo jiným formám jejich vázání. Cca 90 mld. DEM vkladů by po přepočítání neohrozilo měnovou rovnováhu v SRN a byl by i příznivěji posuzován partnery v EHS i lépe přijat na burze.

Znamenal by však značné snížení výdělků a rent v NDR. Jestliže už tak nízké mzdy v NDR by přepočítáním klesly na polovinu, tj. na průměr 500 DEM, silně by to podnítilo odchod pracovníků do SRN, do oblastí se čtyřikrát vyššími výdělky. Nelze však přehlédnout, že i 500 DEM netto měsíčně by podstatně neohrozilo životní styl obyvatelstva, které odkládalo beztak část svého výdělku do úspor pro absenci zboží. Bylo by nutné počítat s tím, že nastane opačný tok úspor, tj. že by si obyvatelstvo doplňovalo výdělky z volně použitelných úspor. Pozitivní vliv by bylo možné očekávat na produktivitu práce, pracovní morálku a výkon pracovníků, na prostor pro mzdovou diferenciaci a na značnou možnost růstu mezd až o čtyřnásobek úměrně k dosažení západoněmeckého standardu produkce. Počítat by bylo nutné se sociálními nepokoji a silným tlakem odborů. Zásadní nesouhlas avizovala i západoněmecká sociální demokracie.

Zcela neúnosnou by se stala situace důchodců, kteří by při uvažovaném přepočítání klesli pod možnost uspokojit i ty nezákladnější životní potřeby bez možnosti si důchod ještě zvýšeným pracovním úsilím vylepšit. Zde by musel zasáhnout spolkový rozpočet a upravit důchody alespoň na úroveň sociálních rent SRN.

Přepočítání 1 : 2 by byl z nákladového hlediska výhodný a přiměřený, neboť by umožnil východoněmeckým podnikům nákladově se adaptovat na tržní ceny a podle dosahovaných tržeb postupně upravovat mzdy.

Přepočítání pohledávek a závazků na polovinu jejich výše v DDM by byl pro podniky přijatelný. Stejně tak bilanční hodnoty majetku by se částečně přiblížily skutečným tržním relacím.

O přepočítání 1 : 3 nebo ještě nepříznivějším pro NDR se vážně neuvažovalo.

Diferencovaná směna

Tato směna by znamenala nepřepočítávat všechny hodnoty v DDM jednotným koeficientem, nýbrž použít pro různé veličiny jiný způsob přepočítání na DEM. V hrubých rysech byly představy formulovány takto:

1. Úspory obyvatelstva přepočítat poměrem 1 : 1 s tím, že větší část úspor bude dlouhodobě vázána. Uvolněna k okamžitému výběru bude jednotná částka v rozmezí 2 000—4 000 DEM. Blokované úspory bude možné použít ke koupi nemovitostí, účastí (akcií a dluhopisů nebo jiných majetkových hodnot), ve kterých jsou peníze dlouhodobě vázány. Blokované vklady by pak byly uvolňovány v souladu s postupujícím adaptačním procesem ekonomiky na tržní mechanismus.

2. Mzdy při startu měnové unie přepočítat 1 : 1. Následující vývoj mezd musí být již tržní. Brutto výdělek v NDR za rok 1989 je oficiálně vykazován ve výši 1 322 DDM měsíčně, tj. čistý měsíční příjem (při relativně malých srážkách) cca 1 000 DDM. Brutto průměrný měsíční výdělek v SRN činí 4 214 DEM, tj. čistý průměrný příjem (při poměrně vysokých srážkách) netto 2 250 DEM. K tomu je ovšem třeba dodat, že v NDR odchylky od průměru nejsou ani značné, ani četné ve srovnání s SRN, kde odchylky směrem nahoru jsou

výrazné, četnost vysokých příjmů nezanedbatelná a jejich zdanění prudce stoupá ve vyšších polohách až do téměř prohibiční podoby. Kromě toho při srovnání nelze pominout skutečnost, že nízké výdělků v NDR jsou nadlepšováno určitými rozpočtovými opatřeními jako např. subvencováním základních potravin ve výši 31,9 mld. DDM, subvencováním některých průmyslových výrobků ve výši 11,94 mld. DDM, subvencováním jízdného na veřejných dopravních prostředcích ve výši 4,9 mld. DDM, nájemného a úmuru úvěrů na státní bytovou výstavbu ve výši 3,8 mld. DDM. Na druhé straně však stát odčerpával kupní sílu neúměrnou obrátovou daní z různých průmyslových výrobků.

Směna 1 : 1 se zdá být u mezd oprávněná i z ekonomického hlediska a ve spojení s blokadou vkladů měnově únosná. Obdobně je nutné posuzovat směnu 1 : 1 u starobních a invalidních důchodů, u kterých se počítá s vyrovnáním na výši 70 % průměrné netto mzdy v NDR ze spolkového rozpočtu (Lambsdorff).

3. Přepočítat úvěrové závazky vůči Státní bance NDR v poměru 1 : 2, resp. 1 : 3. Podle mluvčí sociálně demokratické frakce Spolkového sněmu paní Ingrid Mathäus-Meierové (a tedy názoru SDP jako celku) anulovat tyto závazky zcela. Jako důvod se uvádí skutečnost, že se nejedná o skutečné bankovní úvěry, nýbrž plánem přidělené prostředky na krytí potřeb bez ekonomické podstaty. Takto vzniklou mezeru u Státní banky NDR ve výši cca 200 mld. DEM krýt pak z prodeje státního vlastnictví podniků, půdy apod., jak již bylo shora řečeno.

4. Všechny ostatní majetkové složky s výjimkou hotovosti přepočíst 1 : 2.

5. Hotovosti přepočíst nevýhodným koeficientem 1 : 3 nebo i výše tak, aby se postihly všechny spekulativní přesuny peněz ze zahraničí do NDR.

6. Kromě toho se uvažuje měnit vklady podle stavu k určitému dni, např. k 9. 11. 1989 jako dni vzniku požadavku na měnovou unii, a to jen státním občanům NDR. Tím se chce zamezit vlivu spekulace.

Ještě několik poznámek k úsporám

Shoda mezi ekonomy a politiky panuje v tom, že přepočet úspor obyvatelstva na DEM nelze provést naráz. Pravděpodobně by se zvýšila poptávka především po spotřebním zboží a některých službách tak, že by byl vyvolán růst cen a zvýšení výroby zejména v SRN, a nikoliv v NDR, kde je nutné stimuluovat výrobu žádaného zboží za tržní ceny. Proto bude nutné uvolňovat vklady postupně a podporovat přeměnu úsporných vkladů do dlouhodobější kapitálové investice. Určitý blok vkladů představuje také tzv. bezzáslužné peníze (známé také u nás), které se pro svoji labilnost mohou stát rušivým prvkem měnové reformy.

Názory se sjednocují na tomto postupu:

1. určitou, nevelikou částku (cca 2 000 až 4 000 DEM) uvolnit vkladatelům ihned při vyhlášení unie a provedeném přepočtu;
2. ostatní vklady blokovat na dobu cca 3 až 5 let a zúročit za běžnou úrokovou míru;
3. přistoupit i k postupnému, dřívějšímu uvolňování vázaných vkladů podle průběhu unifikace a hospodářské reformy;
4. umožnit majitelům vázaných vkladů nakupovat za ně cenné papíry (akcie, obligace);
5. umožnit rovněž nákup nemovitého majetku, tj. kromě pozemků a budov také státní byty a movité základní prostředky ve vlastnictví státu (NDR).

V celém spektru názorů se neobjevil ani jediný, který by požadoval částečné nebo úplné propadnutí vkladů.

Z alternativního řešení, byť i ojedinělého, uvádíme zajímavý názor, publikovaný v Handelsblattu č. 25/90 pod titulem Koncentrace hospodářství NDR od jediné holdingové společnosti za účelem privatizace.

Organizace „DDR-Holding“ by převzala na omezenou dobu (např. 5 let) veškerý produktivní kapitál NDR. Všichni střadatelé by se na něm podíleli formou lidových akcií. Po stanovené době by se holding rozpustil a lidové akcie by se přeměnily na akcie konkrétních podniků. Postupovat by se mohlo tak, že by se nejprve zjistil přebytek peněz (kupní síla peněz nekrytá zbožím a službami). Činí-li např. jednu třetinu peněz v oběhu, v témže poměru by střadatel obdržel DEM a zbytek (tedy $\frac{2}{3}$) by představoval podíl na DDR-Holdingu ve formě akcií bez jmenovité hodnoty podle amerického vzoru.

Ocenění majetku holdingové společnosti, resp. jejích majetkových práv by se provedlo po uplynutí pětileté lhůty. Při rozpuštění holdingu by se musel popočítat poměr hodnoty účastnických podniků, aby se mohl stanovit směnný poměr lidových akcií na akcie skutečně fungujících podniků. Cena akcií těchto podniků by vyplynula z burzovní hodnoty.

Lidové akcie holdingové společnosti by byly akcie na jméno. Akcie by byly neprodejné a později by byly směněny jen těm vlastníkům, kteří po celou dobu držení lidových akcií pracovali na území NDR.

EHS a měnová unie

Bruselská komise zaujímala k hospodářské unii SRN—NDR od počátku rezervované stanovisko. Pouze váha SRN v rámci EHS bránila ostatním členům vystupovat odmítavě. V měnové problematice zastával zpočátku Brusel stanovisko, aby NDR udržela vlastní měnu vedle DEM, a to podhodnocenou vůči DEM, a pečovala o stabilitu kursu. Pak se však ukázalo, že to je požadavek neprosaditelný, poněvadž obyvatelstvo NDR by druhořadou měnu odmítalo, a proto bylo od námitek upuštěno.

Bruselská komise počítá však s tím, že dříve nebo později, nejpozději však po politickém sjednocení Německa, s kterým je třeba počítat ke konci letošního roku, je nutné zahrnout území NDR do finančně podporovaných rozvojových oblastí EHS.

Nebude bez zajímavosti uvést některé názory o výši této pomoci.

Člen prezidia Evropského účetního dvora Friedmann počítá s pomocí Evropské komise ve výši 8 mld. DEM ročně pro NDR z prostředků EHS.

Největší platba po sjednocení by plynula z evropského vyrovnávacího fondu pro zemědělství. Půjde o cenové dotace zemědělských produktů, které garantují zemědělcům minimální příjmy. Z toho by Německo ihned po sjednocení mohlo obdržet pro zemědělce bývalé NDR cca 4 mld. DEM.

Z téhož fondu, avšak z jiného titulu a jiné položky by měla NDR právo na pomoc pro zlepšení zemědělských sociálních a regionálních struktur. (Podporovány jsou určité projekty, na kterých se země EHS podílejí.) Zemědělství NDR bude potřebovat 40 mld. DEM, aby se dostalo na západní standard. To by znamenalo, že NDR obdrží ročně 1 mld. DEM až do výše 20 mld. DEM.

Dále by přicházely v úvahu dotace ze strukturálního fondu EHS, což by představovalo při srovnání s Řeckem nebo Portugalskem cca 2 mld. DEM.

Kromě toho by EHS kompenzovalo část nákladů na zastavení zastaralých oceláren a zastavení hnědouhelných dolů.

Naproti tomu se zvýší příjmy EHS z titulu začlenění NDR o podíl na dani z přidané hodnoty odváděný do pokladny EHS.

Účinně uplatňovat tyto nároky vůči pokladně EHS po politickém sjednocení Německa nebude snadnou záležitostí. Velká Británie, Itálie, Benelux, váhavě také Francie ohlásily své námitky, poněvadž nepovažují způsob ekonomického zapojení uplatněný SRN za racionální a přijímají jej tedy jako čistě německou záležitost, která se nesmí negativně dotknout hospodářství EHS. Do jaké míry se tento názor proti silnému sjednocenému Německu prosadí, ukáže budoucnost. Spíše by bylo třeba očekávat, že se neprosadí.

* * *

Předcházející charakteristika přístupů, variant a úvah, které doprovázely podepsání státní smlouvy o měnové, hospodářské a sociální unii mezi SRN a NDR, ukazují na složitost celého problému, který navíc musel být řešen pod velkým časovým tlakem. Bude trvat několik měsíců, než bude možné odpovědně vyhodnotit první výsledky a dopady této smlouvy na hospodářství obou německých států. Z tohoto důvodu bude účelné se vrátit ke zhodnocení výsledků měnové unie a konfrontovat tak statut vyhlášené unie a jeho aplikaci se skutečným vývojem.